

Čigav je Urh?

Ob letošnjem prazniku 30-letnice osvoboditve je bilo na Urhu prav gotovo največ obiskovalcev, posebno še šolskih ekskurzij. To je kraj, kamor ljudje množično hodijo, saj je to kraj spominov in trpljenja naših ljudi med vojno. Zato ni čudno, da tudi tujci radi obiščejo ta kraj in da je vsak čas moč videti vence delegacij, ki prihajajo v Ljubljano ali v našo občino. Od tu je prekrasen razgled na vzhodna področja Ljubljane, to pa so ravno kraji naše občine in zato ni čudno, da je obiskov čedalje več. Privlačni jih tudi urejenost Urha, grobnica, cerkev z muzejem NOB in okolica s klopami za počitek, dvema parkirnim prostoroma in lahkim dostopom.

Pri tem pa moramo žal ugotoviti, da se za prvim vtisom skriva tudi črna slika. Obiskovalec pogreša vodnika ali vsaj bežnega tolmača. Večina ljudi, ki pride na Urh, bi o njem rada zvedela vse, kar se je tu dogajalo in jim je premalo le pogled na objekte. Tudi takrat, ko so ekskurzije najavljene in občinski odbor ZB poskrbi vodnike, zanje ne bi mogli vedno reči, da so najbolj veščji v tolmačenju in poznavanju zgodovine Urha in okolice. Pa tudi tolmačijo vsak po svoje.

Se večji problem Urha pa so sanitarije. Teh preprosto ni in vsak se olajša tam, kjer se pač more. To pa je okolica grobnice, cerkve in parkov, skratka na mestih, posvečenim žrtvam, ki tu počivajo. To je kulturni škandal, ki mu zlepa ne bi našli para.

Prav tako ni možno kupiti razglednic ali knjige o Urhu ali drugih knjig, ki se tičejo Urha

in naše občine. Ni moč kupiti nikake osvežujoče pijače, ki jo pogrešajo predvsem otorci na ekskurzijah in starejši obiskovalci v poletnih mesecih. Skratka, na Urhu ni razen objektov ničesar, kar nujno sodi k takemu spomeniku, ki ima vseslovenski pomen. To je potrebno urediti tudi zaradi tujcev, ki Urh obiskujejo čedalje več in tudi naša turistična propaganda gre s smeri populariziranja krajev in spomenikov iz NOB. (Priporočilo komiteja za turizem pri ISS z dne 30. 5. 1975.)

Kolikar Urha z objekti je dokaj čista in oskrbnik v redu skrbi za to; da pa pozabi izobesiti zastavo – znak naše državnosti in svobode za dan zmage, 9. maja, kot je bilo to letos, pa ni oprostljivo, niti to ne, če pri njem išče kdo uslugo WC in ga nato nahruli. (Člana delegacije ob 9. maju). Skratka Urh je problem, ki ga je treba takoj rešiti.

O vzrokih takega stanja smo povprašali tudi člana občinskega odbora ZB tovariša Lambergarja, ki nam je dejal: „Vemo o problemih v zvezi z Urhom in po svojih močeh skušamo to urediti. Na Urhu ni vode in nanj je potrebno potegniti nov vodovod ter zgraditi vse, kar je potrebno za neko turistično točko. To so stranišča, kiosk za prodajo razglednic in drugih spominkov, lokal za točenje brezalkoholnih pijač in še kaj. Vse to pa pomeni veliko stroškov, ki jih sama občina ni pripravljena plačati, saj meni, da je Urh republiškega pomena in ne le občinskega. Urh naj bi prevzel zavod za spomeniško varstvo pri SRS in iz tega naslova naj bi se financirale omenjene stvari.“

Bogo Bratina, predsednik IS občine, pa je o tem dejal: „Ob jubilejni 30. obletnici osvoboditve smo kot posebno dotacijo za ureditev spomenikov NOB prispevali 100.000 din, od katerih je precej šlo na Urh. Vemo za probleme, ki zadevajo Urh, toda radi bi najprej ugotovili, čigav je Urh: občinski ali republiški. Mislim o, da je absolutno republiškega pomena in če je tak, potem moramo adaptacije financirati vsi. Če pa ga prepuštam nam, potem ga bomo uredili sami, toda ne da bomo poleg stroškov za Urh nosili še stroške za ostale spomenike republiškega pomena, kot je bilo to letos s spomenikom Francu Rozmanu-Stanetu, in s spomenikom osvoboditve v Ljubljani. Mislim, da je skrajni čas, da ugotovimo kateri spomenik je republiškega, kateri pa lokalnega pomena. Tisti trenutek ko bo ugotovljeno, kam Urh spada, bo urejeno tudi vse ostalo v zvezi z Urhom.“

Problem Urha bo še nekaj časa pereč in prav gotovo je dolžnost, da občinska skupščina to vprašanje sproži z vso resnostjo pri najvišjih instancah, da se Urh uredi tako ali drugače.

Tudi turistična društva bi lahko več prispevala pri upravljanju Urha, kot so do sedaj. Ravno tu je dovolj dela zanje, ne pa da se bavijo predvsem s prirejanjem veselice, pri turistični dejavnosti (pravi) pa stojijo ob strani.

Problema se zavedamo in vemo, kakšen je, samo pot do rešitve je zavita tako, da ne vemo izhoda. Ljudje in obiskovalci Urha pa ne morejo v nedogled čakati na razplet.

EDO SVETEK

V spomin Vidi Pregarčevi

Okupacija! Italijanski fašisti so gospodarili v naši deželi, pridružili so se jim tudi domači izdajalci. Začeli so padati naši ljudje, ki so dvigali pesti v boju proti okupatorjem in domačim izdajalcem.

In izdajalec se je našel tudi v tovarni Saturnus! Dne 31. avgusta 1942 ob 16. uri je prihrumela v tovarno horda oboroženih italijanskih fašistov – črnosrajčnikov in po seznamu, napisanem po izdajalčevi roki, so aretirali precejšnje število tovarniških delavcev. Med njimi je bila tudi lepa, komaj 22-letna VIDA Pregarč, pri kateri so našli mnogo kompromitiranega gradiva – od Poročevalca do partijskih direktiv. Bilo je gotovo, da so bili Italijani opozorjeni na Vido, ker so prihrumeli v pisarno najprej k njej! Tako ni mogla odstraniti vsega materiala! To je bilo dovolj in za ubogo Vido usodno.

Po naglem postopku in po mučnem zasliševanju so jo fašisti obsodili na smrt. Pripeljali so jo na dvorišče Saturnusa, jo privezali na stol in vpricho vseh aretirancev zvečer nekaj po deseti uri ustrelili. Bilo je strašno in nepozabno.

Takoj po svobodi je bila ob zidu, kjer je bila VIDA ustreljena, odkrita spominska plošča v spomin in njeno mučeniško smrt. Tovarišica Mici Kamnar je tedaj na svečanosti ob spomeniku recitirala pesnitev, ki jo

je za to priložnost sestavil znani kulturni delavec Jože Šorn, in jo priobčujemo ob spominu na 33. obletnico mučeniške smrti Vide Pregarčeve:

Obstali smo ...

Korake čuj, zvenket orožja
in že neznanca tujega jezika
hrume v tovarniško okolje:
črni vsi, poslanci groze – strašna slika:
v okovih delavci stoje,
oče, mati, sin in hči drhte,
a vsi v eno zlili se brez vika!

In bil je greh naš le ljubezen
do domovine naše rodne:
ker s tujcem boj smo bili beseni
in sile naše
uspehe so rodile plodne.

In glejte, bratje, sestre,
vsi tovariši v boju,
sovražnik žrtve iskal v delovnem je roju:
Rab, Renicci, Gonars, kraji žalostnih spominov,
grobovi talcev tu in tam, obilo,
preveč je solz,
gorja med narodi rodilo!

Tedaj zgodilo se je tu,
na tem prostoru posvečenem
dejanje strašno –
zloba in zločin obenem!

V rožnem cvetu Vida si žarela ob uri strašni,
vpri v te pogledi naši plašni,
so v srcu peli slavo,
mučeničci neustrašni!

S krogلامي so, Vida, ti telo obsuli,
da kri je zemljo napojila,
a vero v zmago v srca posadila.

Vida draga, Ti si dotrpela,
sovražni gnev izlil se nate,
a misel eno si s seboj vzela,
da trpela si za brate!

Leto se za letom je vrstilo
in seme Tvoje dayno že je vzkliklo:
vrag zdaj leži na zemlji strti,
mu moč je vzela – lastna sestra, smrt.

Iz žrtve Tvoje in bratov, sester brez števila,
nam je svoboda draga ostalim vzklikla!
Žrtvam vsem in Tebi, Vida, hvala,
žrtvi TVOJI – večna slava!

MOJ DAN SVOBODE ● MOJ DAN SVOBODE ● MOJ DAN SVOBODE ● MOJ DAN SVOBODE ● MOJ DAN SVOBODE ●

Za današnji razgovor smo povabili narodnega heroja in prvoborca iz Zadobrove, ki sedaj živi na Kodeljevem, Milana Zabukovca-Miloša. Miloš se je izkazal kot mitraljezec zlasti v Roški ofenzivi, pa tudi v drugih številnih bitkah, med svojim bojevanjem pa je prihajal v stik z vsemi vidnejšimi voditelji NOV na Slovenskem in tudi v Jugoslaviji, saj je bil dolga leta v zaščitni četi glavnega poveljstva.

Kot nesojeni gimnazijec se je odločil za uk pri mojstru Vilmanu in tam že sodeloval v prvem štrajku. Z desetimi dinarji za mesec se ni dalo živeti, zato so se uprli. Klima je bila dokaj ugodna, saj so bili pomočniki na orožnih vajah in so bili mlajši fantje sami v delavnici, ki pa je morala obratovati. Vse to je omogočilo štrajk in doseglji so, da so dobili od tedaj dalje dinar in pol na uro.

„Seveda smo bili od žandarjev toženi, svoje pa smo le dosegli,“ pravi danes Miloš.

Kapitulacija Jugoslavije ga je dobila na železnici. Ze aprila je šel s fanti v vojno skladišče v Zajčji dobri in skrili so nekaj pušk in bomb. Takrat se ni natančno vedel, kako prav mu bo vse to prišlo, saj je leta 1942 prišel iskat prav te bombe.

„Kaj vem, zakaj smo šli takrat na skladišče. V večini primerov je naše akcije vodil Boben, jaz pa sem bil zraven malce iz mladostne zaletavosti, precej

pa iz ljubezni do orožja, saj sem imel vedno opravka s kako puško. Po tej akciji sem bil nekaj dni zaprt pri Italijanih, ki so mi skušali dokazati napad na skladišče, vendar jim to ni uspelo. Dosegli pa so to, da sem jih zasovražil.“

Kmalu po tem je bil sprejet v SKOJ in skupno s tovariši so pisali parole. V avgustu pa je zvedel za partizane in skupno s tovarišema Janezom Dimnikom in Janezom Hribarjem je odšel na pot. Žal sta oba padla še isto leto. Bil je na Mokrcu, od tam

pa je prišel na Pugled in kmalu nato so mu dali v roke mitraljez. To je bila zelo dobra odločitev, saj je postal s tem orožjem strah in trepet Italijanov. Bil je v Simonovi četi (Janko Sekirnik) in se z njim bil na Jančah in na Muljavi, kmalu nato pa je bil dodeljen v zaščitno enoto vojnopolitičnega vodstva Slovenije. Omenili smo že, da se je izkazal zlasti v Roški ofenzivi in večkrat mu je uspelo, da je sam rešil nekatere zapletene in brezizhodne situacije. V Dolomitih je postal komandir čete, vendar pa mitraljeza ni in ni hotel pustiti. Tudi naprej je tovariševal z njim. Ko je padel Vojko, je šel z Luko na Primorsko, da bi tam pridobili novih fantov. „Na Primorskem je bilo takrat zelo hudo, saj so Italijani izvajali hude represalije. Fante smo dobivali na dokaj nenavaden način. Čez dan je prišel oče povedati, naj pridemo zvečer po fanta. Sicer pa smo se večkrat bili z Italijani in tudi z nekaj domačimi izdajalci smo obračunali.“

Kapitulacija Italije me je dobila v Plaskem na Hrvaškem, kamor sem spremljal Kardelja in na povratku smo v Generalnem stoju zajeli 500 fašistov, jih prepeljali v Slovenijo in jih razorožili. Osem nas je bilo.

Od tam sem šel čez Grčarice, kjer sem bil še zadnji del borbe s plavo gardo. Nato smo šli proti Ilirski Bistrici in prišli tja ravno tedaj, ko so tja prišli Nemci. Umaknili smo se na hrib Mašun.“

Miloš je zelo veliko potoval. Spremljal je naše vodstvo in pot ga je zanesla tudi v Drvar ravno v času velikega nemškega desanta. Ko je bilo treba iti po maršala v votlino, se je javil kot prvi prostovoljec. Vendar mu ni bilo

treba iti, saj se je maršal medtem iz votline že umaknil. Kljub temu se je tudi v Drvarju zelo izkazal. Takrat je prvič videl Tita in pravi, da ga je to srečanje z našim voditeljem navdušilo.

Nekaj časa je bil v spremstvu vrhovnega štaba, vse do povratka v Slovenijo, na poti nazaj pa se je njihova osemčlanska skupina vseskozi srečevala s sovražnikovimi skupinami. Po povratku je šel v partijsko šolo in v obveščevalni kurs.

Miloš pravi, da je imel noro srečo. Večkrat je streljal celo stoje, tovariši okoli njega so padali, sam pa ni bil niti ranjen (če seveda izvzamemo nekaj prask od delcev bomb). Večkrat je imel celo prestreljen suknič ali torbo, toda njega krogla ni hotela najti.

Tudi v bojih je imel neverjetno srečo, saj mu je uspelo v neenakem spopadu 13 partizanov proti 300 Nemcem ubiti sovražnikovega komandanta in s tem ohromiti njegove napade.

Sodeloval je tudi v bojih za osvoboditev Trsta, od tam pa se je z borec prek Postojne vračal v Ljubljano. „Tam smo morda malce prezgodaj zvedeli, da je Ljubljana že osvobodjena, tako da smo se srečni vračali proti Ljubljani. Pri Črni vasi pa smo padli v zasedo belih. No, nekako smo se prebili in devetega maja zjutraj smo prišli v osvobodeno Ljubljano. Kako bi tiste občutke opisal z besedami? Verjemite, ne vem. Tega ni moč povedati, lahko pa rečem, da je bilo enkratno. Nepopisno! Po osvoboditvi sem bil najprej nekaj časa pri OZNI, potem pa pri KNOJ. V Sarajevu sem bil v soli in kasneje opravljal različne dolžnosti. Po razformiranju KNOJ sem bil vse do upoko-

jitve v operativni armadi, od leta 1957 tu v Ljubljani. Pravzaprav pa sem bil v stalnih bojih še leta 1952, saj smo se po Bosni in Črni gori bojevali z bandami in imeli smo precej uspeha. Razbili smo precej zelo znanih in zloglasnih tolp.“

Leta 1951 sem bil v Sarajevu, ko mi je komisar divizije povedal, da sem bil proglašem za narodnega heroja. Nisem verjel njegovim besedam.

Ali si ali nisi Miloš Zabukovec? me je vprašal Seveda sem, sem mu odgovoril. „No,

čestitam,“ potem si to zares ti! Resnično sem bil presenečen, saj tega nisem pričakoval.“

„Morda me je v NOB najbolj prizadela Stanetova smrt,“ pravi danes Miloš. Stane je bil resnično vojak od glave do pete. Še zvečer pred svojo smrtjo nam je podelil odlikovanja in spomenice. Zjutraj smo zvedeli, da ga je zadelo. No, bilo pa je tudi precej lepih trenutkov. Bil sem tudi z maršalovim sinom Žarkom.

IVO GALIČ

9. maj 1945, osvoboditev Ljubljane in slika za spomin. Miloš Zabukovec sedi. Prvi z leve je Polde Maček ml.

Leta 1953 je ob odkritju spomenika borcem iz prve svetovne vojne k našemu narodnemu heroju pristopil nek borec in mu rekel: „Naj se skupaj slikata heroja iz obeh vojn – nosilec reda narodnega heroja in nosilec Karadjordjeve zvezde!“